

★
Очери
★

Хагин-Салан өмн хотхрт долна-
гбад идшидэж йовх үкрмүдин ард-
хори тав күрен дунгта наста. Чи-
рань зунин хар салхид борлен,
тотле нургьта көвүн, шилвран год-
гьлзуудж ардан чирэд, аргьул ду-
дуулад йовна.

Нигтэр ургьен өвөн, йкрмлад
үлэджэх салхид, усна долгын
мет, нег өргдэд, нег дерлад одна.
Болв идж йовх үкрмүдт, салхна
үлэлгэн чиги, үкрч Байра Долана
дуудж йовх дун чиги төр уга. Те-
ди шимтэ польанур зууиьрж, хам-
амн хойрари шуурдж книгьан
авад, газрае толгьагьан өндөлгь-
хи.

Мандлен шаргь нари хурдидан
орхла, үкрмүдиг ферм тал өкөлгьх
болв. Делнэгнь төвш болдж чиг-
гдэд сарсаен үкрмүд, дасен авья-
сарн, фермин хашан эргид өрм-өр-
ман ээлдэж зөгсөв.

Саальчир бел кегдэд цеврлчкен
суулгьсан авладд үкрмүдүри гарц-
хав. Эн саальчир дунд, шулуи-ду-
луи бэрцтэ, гал асен нүдтэ баахи
күүкн йовна. Хаджугьас хэлэен
күн энүг саальч биш, сургьульч
гидж санхми, дегд бички болдж
медгьв.

— Тер йовси күүкн бас сааль-
чий? — гидж сурхла, фермин ах-
лач Борис Алексеевич Дамбинов
кель:

— Саальч. Саальч болхларн,
йир сән саальч.

Тедүкнд зөгсджаси улан-шаргь
үкр күүкиг үчкэд, өмнэснь тосдж
ирэд, «менд» гисн бээдлтэгьар,
толгьагьан сажьв. Күүкн үкрүр
өөрди күзүгьинь, нургьинь, бички
күүкд илдг мет илэд, эклэд саав.

Арви тави үкринг даран-дарандь
үүд-түүд күргн уга күүкн, наадк
саальчирас түргн саачьв.

Үс кемджалдж авчаси учетчик
Нохашкиев Володягьүр өөрдэд сурув:

— Эн күүкн эндр кедү литр ус
саадж авб?

— Зун дөчн долан литр, — гидж
хэрү өгв.

Аш сүүлднь цуг саальчир үкрән
саагьад дуусв. Күүкнэ саадж авсн
үсн цугтагьаснь ик болдж гарв.

Күүкнлэ таньлдвди. Эн баахи күү-
кн. Западн района саальчир дунд,
түрүн нүүрт йовх Зольванова Мария
болдж гарв.

— Кедүтэвт? — гидж сурхла,
нигдэж хэрү өгв:

— Арви долатав.

Кезэгьас ави саальчар көдлжэ-
нэт?

— Ниди джилас ави...

Зольванов Нимгрин өрк-бүл ниди
джил юнин хөрн гурвнд төрски газ-
рурн нүүдэж ирсми. Арви зургьата
Мария күүкн, колхозни ахладд одад.

саальч болх дурт-седклан көлэд, көд-
лмшин захас бэрени.

Тенд, Омск областин. Ульяновск
районд бээхд, Марийин үй эки
Зоя саальчар көдлгд билэ. Мария
экиэн дахад, фермд одхларн, сааль-
чир үкр сааджакхиг үзхлэри, кегтэн
халгьгд зөгсдг билэ. Экичн, Зоя,
күүкнэ ухан-седклан модкэд наад-
лгд бээсми.

Ода болхла Машан санан күц-
саальч болв.

Эн джилни экилэ саальчир дунд
хург болв. Хуртг фермд көдлгд улс
цугьар социалистическ даалгьвр ав-
цхав.

— Би социалистическ дөрдэнд
мана фермас Зольванова Зояг дууд-
джанав, — гидж Мария кель. Хуртг
бээсн улс аниг болдж күүкнүр хэлэ-
цхэв. Зоя, энүнэ экич, кегс джил са-
альчар көдлгд йовх сән дамшлтта
күн, экиэн дөрдэнд дууджакх күүкн
үкр эклдэж саагьад, бүкл джил болад
уга. «Зөргтэ дуудвр» — гидж фер-
мин ахладд дотран санв.

— Би, дакад, хойрдгч фермин
саальч Пономарева Раисиг дөрдэнд
дуудджанав. Үкр болгьнас 2211 литр
үс саадж авх бээсн болхла, би 2500
литр үс саадж авхар үгэн өгч бээ-
нв.

Эн хургин хөөн цуг саальчир Ма-
рийн кесн көдлмшиг оньгьдэж хэлэ-
дмн.

— Мария дегд халхларн, ик даал-
гьвр авчкьч. Шидр эклдэж көдлджэх
чи биш, кегс джилд саальчар көдл-
джэх би 2400 литр үс үкр болгьнас
саадж авх даалгьвр авбув, — гидж
нээми джил фермд көдлджэх Тамара
Миусова кель.

Өдр ирвас Мария көдлмштэн улм
шүлтдэж, чидлэн арвэл уга көдлэд сән
днилвр бэрв. Эн джилни түрүн дөрви
сарни эргид Мария 10867 литр үс
арви тави үкрэс саадж авб.

Өрүн эрт ирэд, үкрмүдэн арчад,
делнэгинь угьагьад, бээринь ик цев-
рэр бэрнэ. Мал болвчн, күүнэ таал-
мджиг күүнэ ээллтиг меднэ. Марийин
гарт бээх «Бедовая» гидг үкр өдртэн
22-23 литр үс өгнэ, тер үкр эн күү-
киг ик холас үзвчи тосдж ирнэ. «Ви-
сла» гидг үкрнь бас 20-21 литр үс
өгнэ.

Нег дакдэж үкрмүдин үсн багь-
рдэж одв. Мрия үр күүки Хахлашо-
ва Булгьниг дахулад, үкрмүд хэ-
рүлдг газр орв. Хагин көвэд ирхлэ,
урднь долгалад бээдг нигт өвстэ,
газр халцхарад, идг хятэрдэж оддж.

— Долан, чамд толгьадчи эки
бээнү! — гидж, дегд уурхларн,
Мария үкр хэрүлдэж йовсн гурто-

прав Байировл чапгьтар кель.

— Бичэ хлэкр, Мрия, соньс. Эр-
нидэн тарчкен таран, нань хэрүл-
дг газр уга.

Мария Булгьн хойр, цаарандь
үкрмүдиг тер газр хэрүлдэж болш
уга, — гидж фермин ахладд ирдэж
кель.

Энүнэ хөөн мал хэрүлдг идгиг
кесг анигдэд, участк-участк болгь-
нд селгэдэр хэрүлдг болв. Үкрмү-
днн үсн урдк кевтэн немгдв, йерв.

Май сарни экилэр Западн района
Сталина нертэ колхозд күүкд улс
цугьар, таньгьд болх күүкд улсин
хуртг делегатир шиндх болв.

— Биди тер хуртг көдлмшин нүү-
рт йовх, олна кергт шунмгьга орц-
дг улс илгэх зөвтвдн, — гидж
нартийн организацион селгэтр үр
В. М. Евстратов кель. Цуглрсн улс
баахи зуур таргч болцхав.

— Зольванова Марийиг илгэх-
мн, — гидж, хойрдгч фермин са-
альч, Марийлэ соидөрлэд кеджэх Рая
Пономарева суусн ормаси кель. Наа-
дк улс цугьар зөвшэрв. Районд бол-
сн хуртг, нүүрт йовх багь наста
саальчиг, бас нег дуугьар таньгь-
чин хуртг делегатк шиндв.

Үин седклан көдлмшт өгхлэ —
тер күн ик днилвр бэрдг. Нег джил
хооран, көдлмшин захас бэрэд, ар-
ви зургьата насдан саальчар орх-
ларн, нерән дуудулх, амтнэ нүүрт
йовх сана Мария ухандан зүүсми
биш. Эн, көдлмшт седклнь туссн уч-
рар, көшсән чиги, зовсан чиги мед-
дго билэ. Эндр болхла, эн көдлмш—
күүкнэ гол төрнө, эрки күцлнь, дур-
та көдлмшнь болдж гарв.

Тегэд чиги, үнн седклан, гол
дуран өгч көдлсн учрар Мария Золь-
ванова. Хальмг таньгьчин күүкд
улсин хуртг гражданск дэәнэ герой
Нарма Шапшукова, күүкд улс дунд
бүрдэмджин көдлмш кедж йовсн,
таньгьчдан нертэ медэтэ О. Надби-
това, Б. Эльюева, У. Колпачкова,
А. Костиквоа эднлэ хамдан сууна.
Хургин чилгчэр КПСС-н таньгьчин
комитет боли таньгьчин күцэгч ко-
митет наадк гиичнрлэ хамднь, Ма-
рийд, үнтэ белг өгв.

— Мария, хург ямаран болв? —
гидж цуг үр күүкднь тосв.

Сээхн асхи. Шуугад, цецкэджэх
модд, хамтхасднь арэ үлэджэх сал-
хид шимлдсн мет, а гарад, эргидэн
канькнсн үнр тархана. Саальчир
Тамара Миусова, Булгьн Хахлашо-
ва, Мария Мучиринова, Клара Бар-
наева, Наташа Михайлюс, нань чиги
күүкд нег-негүрн толгьасан дерлэ,
үр күүкнэнинь кедджэх үзсн, тодлдж
авсн тоотиг ик соньмдэжтагьар сонь-
сджацхана. Арви хойр час сө колхоз-
никүдин гермүдт электрическ герл
унтвр.

— Өрүндэн эрт көдлмшт одх,
хэрцхэй, — гидж күүкдин негнь
кель.

Күүкд цугьар гар-гаран бэрлэд,
айста дуугьан джиньнүлдэж дуул-
дад, гер-герүри тарцхав.

Өрүнднь шин өдр эклв. Кесг хонгт
уга бээсн саальчан үзсн Марийин
саадг үкрмүд, байрлсн бээдлтэгьар,
гииндэж тосцхав. Эднэн үзсн саальч
күүкн чиги үкр болгьнар эргн йовдэж,
далинь цокад, маньнагьинь илэд,
чедэжнь байрар дүүрв.

Марийин өмн зам улан хаалгь се-
кэтэ. Мана орн-нутгт захни күн бол-
гьн ик чинртэ. Үнн седклан көдлм-
шн кехлэ — кезэд чиги джиргьл.

Мария Зольванова ик хүвтэ, алдр
киштгэ мана үрн.

А. БАЛАКАЕВ.

Западн район, Сталина нертэ

колхоз.